

DOLEŽAL, Miloš: *Krok do tmavé noci. Příběhy faráře Josefa Toufara, jeho vrahů a číhoštského zázraku se zprávami archeologa, antropologů a soudního lékaře o exhumaci a identifikaci těla P. Josefa Toufara.*

Nezávislý podmelechovský spolek, Praha 2015, 670 stran

P. Josef Toufar byl typickým představitelem českého kněze, který žil se svým lidem, pomáhal mu a snášel s ním vše dobré i zlé a byl svým farníkům oporou jak v době nacistické okupace, tak při nástupu komunistické zvlády a diktatury. [...] P. Toufar nám ukazuje, že každý poctivý kněz se může stát opravdovým hrdinou i mučedníkem,¹ vyjádřil svůj vztah k umučenému číhoštskému faráři v předmluvě první Doležalovy toufarovské knihy arcibiskup pražský Dominik kardinál Duka.

Je neoddiskutovatelnou zásluhou redaktora Českého rozhlasu, básníka a publicisty Miloše Doležala, že dnes detailně známe životní osudy Josefa Toufara. Od roku 1990 se o číhoštské události a o vše, co s nimi bezprostředně souviselo, systematicky zajímá. Podařilo se mu navázat kontakt s Toufarovou rodinou. Také na tomto podkladě vznikla oprávněně velmi pozitivně přijímaná a hodnocená kniha *Jako bychom dnes zemřít měli*. Problematice střetu totality s životem jednotlivce se Doležal opakovaně věnoval, ať již v televizních dokumentech z cyklu *Neznámí hrdinové*, nebo v sérii rozhovorů s vězni nacistických a komunistických věznic.²

Je však třeba dodat, že nezačínal na „zelené louce“. Číhoštskému případu se od počátku 90. let věnovalo několik historiků a badatelů, například Václav Vaško, Karel Kaplan, Jan Strříbrný, Adolf Rázek nebo Bořivoj Čelovský.³ Také jsem se do tohoto výzkumu zapojil.⁴ Mou ambicí však bylo popsat mechanismus moci a specificky pak systém a struktury Státní bezpečnosti, které tehdy sehrály osudovou roli při smrti Josefa Toufara.

Podařilo se mi podrobněji vysvětlit zvláštní postavení instruktážní skupiny Veličtství Státní bezpečnosti, která se na počátku 50. let vymykala z oficiálního rámce StB. Důvodem mohla být snaha tehdejších mocných aktérů politického dění mít v rukou nástroj, jehož prostřednictvím bude možné přímo úkolovat, ovlivňovat, provádět

1 DOLEŽAL, Miloš: *Jako bychom dnes zemřít měli. Drama života, kněžství a mučednické smrti číhoštského faráře P. Josefa Toufara.* Nová tiskárna Pelhřimov, Pelhřimov 2012, s. 9–11.

2 DOLEŽAL, Miloš: *Cesty Božím (ne)časem.* Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2003; TÝŽ: *Prosil jsem a přiletěla moucha.* Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2004; TÝŽ: *Proti zlému krompáč a lopata.* Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2006; TÝŽ: *Chtěl jsem být blanickým rytířem. Rozhovory s účastníky protinacistického a protikomunistického odboje.* CDK, Brno 2010.

3 K číhoštskému případu viz např. ČELOVSKÝ, Bořivoj: *Strana světi prostředky. Martyrium faráře Josefa Toufara.* Tilia, Šenov u Ostravy 2001; HANUŠ, Jiří – STRÍBRNÝ, Jan (eds.): *Stát a církev v roce 1950. Sborník příspěvků z konference pořádané Českou křesťanskou akademií, Ústavem pro soudobé dějiny, Centrem pro studium demokracie a kultury ve spolupráci s Arcibiskupstvím pražským dne 21. června 2000 v Emauzském klášteře v Praze.* CDK, Brno 2000; KAPLAN, Karel: *Stát a církev v Československu 1948–1953.* ÚSD AV ČR – Doplněk, Praha – Brno 1993; VAŠKO, Václav: *Neumlčená. Kronika katolické církve v Československu po druhé světové válce II.* Zvon, Praha 1990.

4 KALOUS, Jan: *Instruktážní skupina StB v lednu a únoru 1950 – zákulisi případu Číhošť.* Sešity ÚDV č. 4. ÚDV, Praha 2001; TÝŽ: *Číhoštský zázrak.* In: *Záhady českých dějin. Co se skrývá pod povrchem historických událostí.* Reader's Digest Výběr, Praha 2005, s. 542–547; TÝŽ: *Číhoštský případ.* Nezávislé centrum pro studium politiky, Academia Rerum Civilium – Vysoká škola politických a společenských věd, Kolín 2008.

dět a kontrolovat některé mimořádné akce či vyšetřování. Vyplývalo to mj. i z obecně formulovaných úkolů instruktážní skupiny. Tento útvar tak měl (jak z názvu vyplývá) nejen provádět školicí a vzdělávací agendu uvnitř StB (např. o agenturně operativní „práci“, o používání operativní techniky apod.), ale rovněž řešit otázky materiálního zajištění dalších součástí státně bezpečnostního aparátu, provádět jistou personální agendu (doporučovat a prosazovat změny funkcí, přearazování jednotlivých příslušníků apod.) či inspekčně kontrolovat činnost a aktivity aparátu Státní bezpečnosti. Důležitou součástí obecných instrukcí takové skupiny byly tzv. závažné případy, které měla případně řídit a koordinovat.⁵

Vrátím-li se nyní k Doležalově knize, pak musím konstatovat, že ji nelze brát jako izolovanou studii. Je samozřejmě provázána s předchozí, převážně chronologicky uspořádanou prací *Jako bychom dnes zemřít měli*. Navazuje na ni, doplňuje ji a zpřesňuje některé detaily. Je obdivuhodné, jak široce a komplexně Doležal celé téma uchopil. Bez obav ho lze označit za nejlepšího znalce života Josefa Toufara. Před čtenáři defiluje nejen život umučeného kněze, ale také řada důležitých kontextuálních záležitostí.

Na téměř sedmi stovkách stran představuje autor některé aspekty jeho dospívání, vzdělávání se, rozhodování se. Ukazuje jeho rodinné zázemí a osobnosti, které poznal a jež ho ovlivňovaly. Toufarova cesta ke kněžství nebyla jednoduchá ani přímá. Doležal analyzuje složitost doby, která mladého Toufara formovala. Dokáže vysvětlit jeho názory. Poutavě vypráví i o osobách, které Toufar svou činností ovlivnil. Dosáhl tak komplexního představení. Důkazem jsou například i části o Toufarově pedagogické činnosti ve školách apod.

Je to pochopitelně jiný Toufar než ten, kterého se před veřejností na počátku 50. let snažila vymodelovat státní moc. Připomínám za všechny Vladimíra Hodače, jenž v propagandistické brožuře *Čihoštský zázrak* charakterizoval Toufara takto: *Lidé, kteří dobře poznali Josefa Toufara za jeho osmiletého působení v Zahradce od roku 1940, nejprve v hodnosti kaplana, pak jako faráře, shodují se v názoru, že jde o člověka podivných a temných sklonů, které navenek maskoval vládným vystupováním. To věděl i jeho biskup. Věděl však i více: poznal v Toufarovi slepě oddaný nástroj vysoké církevní politiky.*⁶

Hodačova nenávistná brožura byla součástí velké proticírkevní kampaně, která měla před veřejností demaskovat „zrádný protilidový klérus“, zdůvodnit kroky proti tehdejšímu nejvyšším představitelům církve, zabránit církevního majetku, přerušení vztahů s Vatikánem, konstruování nesmyslných obvinění a inscenace politických procesů. Doležal se tomu podrobně věnuje v části, v níž popisuje natáčení filmu *Běda tomu, skrze něhož pohoršení přichází* (krátkometrážní propagandistický dokument natočený režisérem Přemyslem Freimanem v roce 1950). Díla, které již ve své době i pro obsahovou úroveň působilo problematičtěji. Autor jasně dokazuje, že zastřená tvář muže na oltáři patří Josefu Toufarovi. Bylo zde totiž použito filmových záběrů, které v Čihošti se zřetelně následkem brutálních výslechů strnulým knězem nasníмали příslušníci Státní bezpečnosti. I díky historikům Petru Kourovi a Pavlu Zemanovi je autor objevil v Národním filmovém archivu.

5 Viz ABS, f. Zvláštní vyšetřovací (ZV-MV), a. č. ZV-122 MV; KALOUS, Jan: *Čihoštský případ*, s. 32.

6 HODAČ, Vladimír: *Čihoštský zázrak*. Orbis, Praha 1950, s. 23.

Doležal se samozřejmě věnuje okolnostem tzv. zázraku a Toufarově snaze vysvětlit onen záhadný pohyb křížku. Vše zasazuje do kontextu místa a doby. Představuje jak místní občany (ty, kteří pohyb kříže viděli), tak další církevní představitele i funkcionáře tehdejší moci, včetně příslušníků Státní bezpečnosti z místa, okresu i z centrály. Slovy nelze dostatečně přesně vyjádřit, jakým výslechovým procedurám byl Josef Toufar po svém zatčení a při svém věznění vystaven. Valdice, kde vše v utajeném režimu probíhalo, získaly atribut místa utrpení, místa, ve kterém zhasly veškeré lidské naděje. Státní moc nasadila všechny páky, aby zlomila vůli a odpor uvězněných „třídních nepřátel“. Jedním z nich byl i pater Josef Toufar, který takové „zacházení“ nepřežil.

Autor přibližuje také osudy číhoštské fary po Toufarově únosu – zatčení. Dokládá, že postih a perzekuce se netýkala pouze a jediné patera Toufara, ale že míra nenávisti a pomsty státní moci byla širší. Popisuje životní osudy osob (ať pozitivních, či negativních), které do číhoštského případu vstoupily. Snad se dá říci, že pro všechny znamenala Číhošť jistý zřetelný předěl. Někomu kariéru skončila, jinému naopak pomohla k vzestupu.

Doležal se zabývá i trestně právním postihem hlavního viníka farářovy smrti, velitele instruktážní skupiny Velitelství Státní bezpečnosti Ladislava Máchy. Je smutnou výpovědí o povaze komunistického režimu, že příslušník StB, u kterého je jasně prokázán podíl na utlčení člověka, se nemusel obávat výrazného postihu. Nesměl sice vyšetřovat, ale klidně mohl v bezpečnostním aparátu dál působit. Změnu nepřinesl ani rok 1968. Naděje na jeho potrestání po okupaci v srpnu 1968 rychle pohasly. Ovšem ani po roce 1989 nebyla cesta k spravedlnosti přímočará. Trvalo mnoho let, než se Toufarovi příbuzní dočkali alespoň nějaké satisfakce. Mácha, který se vždy hájil tím, že Toufar pro něj byl záludným protistátním zločincem, představil před soudem písemnou omluvu Toufarovi a katolické církvi. Doležal však upozorňuje na skutečnost, že šlo o účelový krok ze strany Máchova advokáta Kolji Kubíčka a dotýčný se s jejím obsahem ani vzdáleně neztotožňoval.

Konečně ještě jeden aspekt považuji za důležitý. Doležal správně nachází paralelu mezi osudem Josefa Toufara a Jana Palacha. Více se samozřejmě věnuje Toufarovi. Hledá a nachází nové dokumenty k posledním hodinám jeho života, k tomu, jak bylo s jeho mrtvým tělem naloženo. Je smutné, ale pro tehdejší režim dostatečně vypovídající, že rodina o osudu svého příbuzného nevěděla dlouhá léta vůbec nic.

Autor se nevěnuje jen rekonstrukci událostí. Před čtenářem defiluje řada zajímavých dokumentů, cenných fotografií a osobních svědectví. Kniha je skvěle napsána, čtivě a poutavě. Čtenáře okamžitě vtáhne do děje. Doležal také zasvěceně staví jeden fakt za druhým. Není to jen strohé vyprávění. Jde o historicky cennou práci spolu s reportáží o pátrání a nalézání pravdy v číhoštské kauze.

Na několika místech autor komentuje i mé závěry z roku 2001. Správně mne opravuje a argumentuje přitom svými pečlivě shromážděnými daty. Mohu k tomu snad jen říci, že jsem vycházel z úrovně tehdejších znalostí případu. Jsem rád, že mne (stejně jako některé další autory) Doležal zpřesnil. Mám-li mít drobnou připomínku, pak snad jedině tu, že se v práci trochu ztrácí onen systémový podtext. Netvrdím, že v knize není, jen mu je logicky věnováno méně pozornosti.

V závěru knihy se autor zaměřil na představení výsledků při hledání ostatků patera Toufara na hřbitově v pražských Ďáblicích. O samotném nálezu a identifikaci vznikl televizní dokument. Zde jsou ale publikovány části archeologické zprávy, závěrů antropologického a genetického zkoumání, které prokazují úspěch tohoto pátrání. Považuji zařazení takových materiálů do knihy za důležité i vzhledem k tomu, že tyto práce na hřbitově vzbudily ve své době pozornost a ne všichni odborníci sdíleli tehdejší optimistické výsledky. Nyní tedy existuje jednoznačně formulovaný a veřejnosti přístupný výsledek.

Miloš Doležal zaslouží jednoznačné uznání za to, čeho v případě rekonstrukce života Josefa Toufara dosáhl. Jeho výsledky jsou pro ostatní badatele nesmírně cenné. Výrazně přispěl k poznání mechanismů, které se odehrály v malé vesničce na Vysočině, aby ji navždy proměnily. Každý, kdo bude chtít v budoucnu získat základní znalosti o Číhošti a tamních událostech, bude muset Doležala číst a vycházet z něj. O málokom lze dnes říci, že vytvořil nadčasové dílo. Miloši Doležalovi se to podařilo.

♦ **Jan Kalous**